

आगमसुक्ता समयभेदमाह पुत्रेति योगर्भवतीकन्यां वृणीतेतत्र सपुत्रो बोद्धरेव क्षेत्रज्ञो न तु ससेतुरात्मजः ॥१६॥ अन्यत्रेति त्रल अनर्थकः परक्षेत्रे जातः पुत्रोऽमुकसहस्रो अमुकसहस्रोपमितितदीयत्वेन लक्ष्यते हंतुं गृहीतं दृष्टानं प्रत्यक्षमेवोपगतो ज्ञातः दृश्यते चापि सारूप्यमिति स्मृतैः एवं चाधूढो बोद्धः पुत्रकाम्याभावेरेतः पतेरेव भवतीत्युक्तं ॥१७॥ १८॥ शक्रक्षेत्रे त्रयोरन्यतरदपियत्र पुत्रत्वे प्रमाणं न लक्ष्यं भवति सकृतकः पुत्रः कीदृश इत्यर्थः ॥१९॥ २०॥ तस्य पोषयितुः पुत्रः सतद्वर्णः पोषयितुं वर्णः ॥२१॥ कथं केन प्रकारेण कस्य वायमिति ज्ञातव्यं कथं वास्य संस्कारः प्रयोक्तव्य इति प्रश्नः ॥२२॥ सस्वा

पुत्रकामो हि पुत्रार्थे यां वृणीते विशोपते ॥ क्षेत्रज्ञं तु प्रमाणं स्यान्न वै तत्रात्मजस्ततः ॥१६॥ अन्यत्र क्षेत्रज्ञः पुत्रो लक्ष्यते भरतर्षभ ॥ न ह्यात्मा शक्यते हंतुं दृष्टानं तोपगतो ह्यसौ ॥१७॥ क्वचिच्च कृतकः पुत्रः संग्रहादेव लक्ष्यते ॥ न तत्र रेतः क्षेत्रं वा यत्र लक्ष्येत भारत ॥१८॥ युधिष्ठिर उवाच कीदृशः कृतकः पुत्रः संग्रहादेव लक्ष्यते ॥ शक्रं क्षेत्रं प्रमाणं वा यत्र लक्ष्यं न भारत ॥१९॥ भीष्म उवाच मातापितृभ्यां यस्त्यक्तः पथियस्तं प्रकल्पयेत् ॥ न चास्य माता पितरौ ज्ञायेतां सहि कृत्रिमः ॥२०॥ अस्वामिकस्य स्वामित्वं यस्मिन् संप्रतिलक्ष्यते ॥ यो वर्णः पोषयेत्तं च तद्वर्णस्तस्य जायते ॥२१॥ युधिष्ठिर उवाच कथमस्य प्रयोक्तव्यः संस्कारः कस्य वा कथं ॥ देया कन्या कथं चेति तन्मे ब्रूहि पितामह ॥२२॥ भीष्म उवाच आत्मवत्तस्य कुर्वीत संस्कारं स्वामिव तथा ॥ त्यक्तो मातापितृभ्यां यः स वर्णं प्रतिपद्यते ॥२३॥ तद्गोत्रं बंधुजंतस्य कुर्यात्संस्कारमच्युत ॥ अथ देया तु कन्या स्यात्तद्वर्णस्य युधिष्ठिर ॥२४॥ संस्कर्तुं वर्णगोत्रं च मातृवर्णं विनिश्चये ॥ कानीनाधूढजौ वापि विज्ञेयौ पुत्रकिल्बिषौ ॥२५॥ तावपि स्थाविवस्तौ संस्कार्यौ विति निश्चयः ॥ क्षेत्रज्ञो वाप्यप सदीये धूढास्तेषु चाप्युत ॥२६॥ आत्मवद्दे प्रयुं जीरन्संस्कारान् ब्राह्मणादयः ॥ धर्मशास्त्रेषु वर्णानां निश्चयोयं प्रदृश्यते ॥२७॥ एतत्ते सर्वमारख्यातं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥२८॥ इति श्रीमहाभा० अनुशा० आनुशास० दानधर्मविवाहधर्मपुत्रप्रतिनिधिकथने एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥ युधिष्ठिर उवाच दर्शने कीदृशः स्नेहः संवासे च पितामह ॥ महाभाग्यं गवां चैव तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥१॥

मिव वर्णं प्रतिपद्यते अतः स्वामी तस्यात्मवत्संस्कारं करोति ॥२३॥ ननु अन्यवर्णत्वज्ञां कायं कथमेतस्यादित्याशंक्याह तदिति अन्यवर्णत्वनिश्चये तद्गोत्रवर्णजेषु गोत्रादियोग्यमेव तस्य संस्कारं स्वामी कुर्यात् अनिश्चये तु येन संस्कृतस्तस्यैव वर्णो गोत्रं च संस्कारसामर्थ्याद्भवतीत्यर्थः अन्यगोत्रोप्यन्यवर्णोपि संस्कर्तुं रेव वर्णगोत्रे भजत इति भावः ॥२४॥ २५॥ २६॥ २७॥ २८॥ इति अनुशासनपर्वणि नैल के ठीये भारतभावदीपे एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥ ॥४९॥ एवं यज्ञां गानां स्त्रीधनर्त्विगात्मनां शक्रदिमुक्ता यज्ञे दक्षिणास्तेनोपस्थितानां गवां माहात्म्यं च ह्येति प्रश्न इत्ये ॥१॥